

CSEKE PÉTER

„MUNKAMEGOSZTÓ SZEREPELKÜLÖNÜLÉS”

Dsida Jenő, Mikó Imre és Balázs Ferenc üzenete

■ A Jancsó Béla-levezés 3. kötetének a szerkesztése során nemrég a *Független Újság* 1937-es évfolyamát tanulmányoztam. Tettem ezt abban a reményben, hogy a Vásárhelyi Találkozó történetével kapcsolatosan is újabb összefüggésekre derülhet fény. Elsőként Dsida Jenő nyilatkozatán akadt meg a szemem.¹ Minthogy nem szerepel a Marosi Ildikó-szerkesztette *Séta egy csodálatos szigeten* című reprezentatív kötetben,² kiindulásként ebből szeretnék idézni.

A szerző alapállása: az erdélyi magyarság kisebbségi helyzete nem tűri meg, hogy a „kisebbségi életkereteken belül különböző csoportok és világnézeti táborok alakuljanak ki, hanem összekovácsolja az erőket. [...] A kisebbségi sors minden ellenkező látszat ellenére különös értékű, mert a kisebbségnek még a passzivitása is fejlődést foglal magában. (Íme, amikor a »passzív« szó tökéletes magyar fordítása: »szenvedő«!)

Nem akarom mindezzel azt mondani, hogy a bensőséges találkozás lehetőségét már ma ne segítsük elő. Csak azt kívánom, hogy ne becsüljük túl a szervezeti formák jelentőségét.

Ami a kisebbségi magyarság sors-kovácsolta egységének jövőbeli képét illeti, korántsem valami olyan külön világnézeti egységre gondolok, mely mindent magában foglal és helyettesít. Szükségesnek látom azonban, hogy minden világnézeti csoportosulás keretében kiérlelődjenek azok a megegyező kisebbségi vonások, amelyek már a kisebbségi önvédelem közös jeleinek összessége volna az, amiből az új, egyetemes kisebbségi magatartás és gondolkodás vonásai kirajzolódnának. De éppen ez az, ami az idő kérdése.”³

Nem új gondolat ez Dsidánál. A harmincas évek elején sem vélekedett másképpen. Az *Erdélyi Fiatalok*at szerkesztő László Dezső pedig több tanulmányában foglalkozott a kérdéssel, legbehatóbban *A kisebbségi élet ajándékáiban*.⁴

2. Az *Erdélyi Fiatalok* dokumentumkötetének élén megjelent tanulmányomban⁵ volt alkalmam kifejteni: Jancsó Béla a húszas évek végén a különböző felekezeti keretekben működő ifjúsági szervezetek (a református IKE, az Erdélyi Római Katolikus Népszövetség Egyetemi és Főiskolás Szakosztálya, az unitárius Dávid Ferenc Egylet Ifjúsági Köre) tagjait próbálta tömöríteni, felekezet és világnézet feletti összefogásra készíteni – a kisebbségi érdekérvényesítés és a célszerű munkamegosztás alapján. Először a Székelyek Kolozsvári Társaságának Ifjúsági Bizottságát keltette életre 1929-ben, majd az egyetemi magyar diákegyesületért indított küzdelmet karolta fel, hogy aztán eljusson egy olyan értelmiségnévelési műhely létrehozásának gondolatáig, amely felvállalja a diákönnszerveződés kérdéseit éppen úgy, mint a kisebbségi létviszonyok tanulmányozását. Úgy vélte, hogy a felekezeti hovatartozás, a világnézeti meggyőződés kinek-kinek a magánügye, s ez nem lehet akadály a kisebbségi létérdekek felismerésén alapuló együttműködésnek.

Az bizonyos, hogy amikor Dsida bekerül a főmunkatársak sorába, még mindig joghallgató volt (az 1930/31-es tanévben is). A folyóirat első számának *Egyesületi*

élet című rovatában az olvasható, hogy a katolikus ifjúsági szervezet 1929 novemberében kezdte újra működését, mert „irányítását illetően, komoly elvi harcok miatt, hosszú krízisben vajúdott”.⁶ A tisztújítás során Dsidát választották meg a szakosztály új elnökének, ám ezt még meg kellett erősítenie az Erdélyi Római Katolikus Népszövetség Központi Tanácsának is. (A visszaemlékezések szerint Dsida igen komoly katolikus neveltetésben részesült, édesapja Kolozsváron a Népszövetség önkéntes munkatársa volt; miként Marosi Ildikó feljegyzi: 1928-as marosvásárhelyi találkozásuk során Márton Áron annyira megkedvelte a fiatal költőt, hogy „egész életútján mintegy lelkiatyaként kíséri”; ő eskette össze Imbery Melindával, és ott volt a költő ágya mellett annak halálakor is.)⁷ Tehát stratégiai céljai elérése érdekében Jancsó – kiváló taktikai érzékkel – kívárta, amíg a katolikus egyesületben a válsághelyzet megoldódik, és Dsida immár a katolikus ifjak legitim képviselőjeként vállalhat részt a közös elképzelések megvalósításában.

Az *Erdélyi Fialatok* első évfolyamában hónapról hónapra arról értesülünk, hogy Dsida Jenő elnöksége idején lényeges változások következtek be a mintegy 130 tagot számláló katolikus ifjúsági szakosztály működésében. Foglalkoztak az iskolán kívüli népneveléssel, a szövetkezeti kérdéssel, az inasneveléssel, a moldvai csángók ügyével, a székelység régi intézményrendszerével. Faluszociográfiai pályázatot hirdettek és értékelték ki. Budapesten, Gödöllőn és Mosonmagyaróváron mezőgazdasági tanulmányúton vettek részt. (Az *Egyesületi élet* közleményei alatt olvasható D. J. szignó nyilvánvalóan Dsida Jenőt „rejti”). A faluszociográfiai felvételek, az iparos és munkásifjúság problémáját tárgyaló pályázatok később is tovább élnek, főként a „Quadragesimo Anno” pápai körlevél szociális eszméi alapján, amelyek az értelmiségi ifjúság társadalmi és világnézeti nevelését helyezték előtérbe. (Ekkor már az *Erdélyi Fialatok* faluszemináriumának vezetésében kitűnt Venczel József az egyesület elnöke. Hogy ebben milyen szerepe volt/lehetett a Népszövetség ügyvezető elnökeként Márton Áronnak, azt még nem derítette ki a szakkutatás. Tény azonban, hogy – Venczellel ellentétben – Dsida nem szakította meg kapcsolatait az *Erdélyi Fialatokkal*, rendszeresen részt vett a főmunkatársi értekezleteken, csak a halála előtti évben lépett ki a munkaközösségből, amikor az *Erdélyi Fialatok* és a *Hitel* közötti együttműködés lehetetlenné vált.)

A Kolozsvári Magyar Egyetemi Hallgatók Egyesületének létrehozásáért folytatott hosszas küzdelem történetét elsősorban Miko Imréné az *Erdélyi Fialatok* hasábjain megjelent írásaiból ismerheti meg a mai érdeklődő.⁸ Aki nem kis meglepetéssel értesülhet arról, hogy a diákszövetség 1930. május 8-án tartott közgyűlése Dsida Jenőt és Szabó T. Attilát választotta meg alelnököknek. Miként az *Egyesületi munkamegosztás* című írása tanúsítja, Dsida a „munkamegosztó szerep-elkülönülés” – ma is időszerű – elvét érvényesítve ősszel újrafogalmazza az egyesület célkitűzéseit. „Kisebbségi diákeletünk még egyetlen esztendőben sem indult útjára ekkora apparátussal, ennyi jogos várakozással és ilyen felújult életkedvvel, mint éppen ezidén” – állapítja meg írása bevezetőjében. Reményét az táplálja, hogy a KMEHE jóváhagyása után az erdélyi magyar diákság végre kézbe veheti „központi problémáinak” a megoldását és „életének telhető irányítását”. Hogy a diákszövetség eredményesen működhessen, szükségesnek tartja az „egységes munkaprogram” kidolgozását éppúgy, mint a tervszerű munkamegosztást a korábbi egyesületekkel, mert „életkérdés számunkra, hogy meglévő szerveinket elhivatottságunknak és képességeinknek megfelelően állítsuk a különféle célágak szolgálatába”. „Mivel pedig meggyőződésünkön s az önmagunk megmentésének fontosságával bíró ügyszeretünkön kívül semmi olyan központi orgánummal sem rendelkezünk, mely hierarchikus magasságból parancsolóan végezhetné el a szereposztást – fejti ki a továbbiakban –, nyilvánvalóan magunknak kell azt elvégeznünk. Szükséges lenne tehát egy olyan gyűlés összehívása, melyen az összes kolozsvári főiskolai egyesületek meghatalmazott képviselői egységes munkaprogramot állítva össze, körvo-

nalazó, elhatároló és vállaló határozataikkal érvényre juttassák a munkamegosztás elvét.” Amikor a „munkamegosztó szerep-elkülönülés” szükségességét hangsúlyozza, nemcsak a bibliai Genézis szavait idézi. Szemléletes műszaki hasonlaltal él: „Az összhangban működő gépalkatrészek ideálját kell megvalósítanunk: minden meglévő szervezetünknek a tőle várható legtöbbet és legjobbat produkálva kell teljesítenie szerepét, anélkül, hogy a forgó kerekek egyetlen pillanatra is megakasztanák egymást.”⁹

3. Az *Erdélyi Fiatalok* köréből elsődlegesen Míkó Imre foglalkozott a kolozsvári román egyetemen tanuló magyar hallgatók önálló diákszervezetének problémáival. Míkó jól tudott románul, és jól eligazodott mind a magyar, mind a román jogrendszerben. Nem véletlen, hogy joghallgató társainak ő fordította magyarra – miként azt monográfusa, Balázs Sándor kimutatta – az egyetemi jegyzeteket. E tapasztalati tőke is arra predesztinálta a folyóirat legfiatalabb alapító-főmunkatársát, a kisebbségjogi szeminárium vezetőjét, hogy élére álljon az ifjúságjogi kisebbségi küzdelmeknek. Tehát amikor ő a mai KMDSZ elődjének a létjogáért küzdött, akkor német, ukrán, szerb stb. nemzedéktársai érdekérvényesítését is felvállalta. Neki köszönhetően az *Erdélyi Fiatalok* nemcsak a Dimitrie Gusti monografikus szociológiai iskolájával tartotta a kapcsolatot, hanem az erdélyi szászokkal, partiumi svábokkal, bánági szerbekkel, máramarosi ukránokkal is. A kisebbségjogban magának szakmai elismerést szerző Míkó Imre ugyanakkor mindvégig felvállalta az unitárius érték- és érdekvédelmet.¹⁰

Ha valaki, akkor Jancsó Béla tudta igazán értékelni mindezt. Az irodalmi értékek iránt rendkívül érzékeny esztéta és közéleti szervező nemcsak a formaművész és „egyre mélyebb közösségi érzéseket” megszólaltató költő tehetségét, közirői tevékenységét, nyelvvédő és műfordítói munkásságát becsülte, hanem „az erdélyi magyar ifjúsági mozgalmak harcosát” is. Ez pedig az *Erdélyi Fiatalok* nekrológiájából derül ki, melynek szerzője – a folyóirat bibliográfiáját összeállító egykori szerkesztősi titkár, dr. László Ferenc szerint – Jancsó Béla volt.

Jancsó azt az arcát örökíti meg Dsidának, amelyet akkoriban csak az *Erdélyi Fiatalok* munkaközösségének volt alkalma megismerni.

„Dsidá Jenő – írja – egyike volt azoknak, akik 1930–1931-ben a magyar egyetemi hallgatók egyetemi egyesületéért vívott harcban fontos szerepet vittek. Pedig mi se volt tőle távolabb, mint a közjogi kérdések, mi se volt tőle idegenebb, mint a közéleti-társadalmi küzdelem. És mégis, mikor a körülmények kényszere és az ügy érdeke úgy kívánta, ő habozás és zúgolóadás nélkül vállalta a nem egyénisége szerint való szerepet, vállalta a rektorátus engedélyével megválasztott első magyar egyetemi egyesületi tisztikar alelnökségét, majd később, mikor ennek alapszabályait átdolgozni kellett, a magyar jelleg alapszabályszerű elismeréséért pedig Costachescu akkori közoktatásügyi miniszterhez memorandumot szerkeszteni – az ezt elvégző bizottságban is főszerepet játszott. Ha a közösség érdeke úgy kívánta, vállalta az idegenszerű feladatot, és szerepét hűségesen és becsületesen betöltötte.

Lapunknak munkafolyamatában, mely problémáink addig elhanyagolt társadalmi arcát igyekezett kidolgozni és öntudatosítani, természetesen másodsorba kellett kerülnie a pusztán irodalmi kérdéseknek és szempontoknak, hiszen az irodalmat is népközösségünk csupán egyik folyamatának tekintjük. A költő és író Dsidá Jenő kevés alkalmat találhatott tehetségei kifejtésére körünkben. Azt a keveset pompás lényeggel töltötte meg.”¹¹

4. A *Független Újság* ankétjának kérdése így hangzott: „szükséges-e s lehetséges-e a különböző transzszilvániai magyar szellemi irányzatok találkozása, s milyen remények fűzhetők a parlament eredményességéhez?” A húsvéti lapszám 3. és 4. oldalán megjelent nyilatkozatok szerzői közt Dsidá mellett ott találjuk Jancsó

Elemér irodalomtörténész, Venczel Józsefet, a katolikus főiskolások képviselőjét, Asztalos Sándor ügyvédet, Nagy István munkásíró, Vita Sándor szervezetkezeti tisztviselőt, Szenczei László író, Bányai László tanárt, Kéki Béla lapszerkesztőt, a szocialista ifjúmunkásokat képviselő Jordáky Lajost, Balogh Edgár közírót. Egyöntetű véleményük szerint „a parlamentáris találkozó kell, az összefogás, a közös munkaprogram lefektetése égető történelmi szükség.”¹²

Nem hagyható ki a sorból Méliusz József, akinek *A tavaszi parlament példa-mutatása* című – a szlovenszkói magyar szellemi csoportosulások parlamentáris találkozásáról szóló, történelmi háttérű – írását 1937. ápr. 17-én hozta a szerkesztőség. Ezzel a figyelmeztetéssel: „Az, amit ő a csehszlovákiai Tavaszi parlament példájában követendőnek tart, eszméjében az, és nem eredményeiben. A kezdeményezés helyesen indult, de, fájdalom, az együttesből kiváltak azok az erők, amelyek az indulásnál együtt voltak. Ha nálunk is hasonló eset következne be, úgy a transzszilvánai kezdeményezés már eleve megbukott. A transzszilvániai magyar egyházak és a Magyar Párt ellenére, szemben velük, arcvonalat alkotni nem lehet; a magyar élet, ha nem is kizárólagossággal, de jórészt ezek keretében lüktet; »egység« nincs nélkülük. Nekünk viszont épp az a célunk, hogy az egység kedvéért a legkülönbözőbb álláspontok egy síkra kerüljenek. [...] A mi ankétunknak a célja: teljességre való törekvés és lecsiszolása az ellentéteknek közös jó célok érdekében.” A Jancsó Béla hagyatékában fennmaradt lapkivágat szerint az *Erdélyi Fiatalok* spiritus rektora ezt tartotta kiemelendőnek: „A résztvevők között a kisebbségi írókon és publicistákon kívül ott voltak a szlovenszkói haladó képzőművészek legjobbjai, a Szlovenszkói Magyar Kultúr Egyesület (SZMKER), a Szülői Társulatok Szövetsége, a konzervatív Magyar Irodalmi Szövetség, a Járási Közművelődési Egyesületek, a legkülönbözőbb városok kultúregyesületei, a Jókai-egyesület, a szociáldemokrata Munkásakadémiák kiküldötte, a pozsonyi és a kassai magyar rádió, valamint a prágai magyar főiskolások Táncsics Körének kiküldöttjei. De ezúttal bizonyos pártpolitikai és egyházi fennhatóság alatt álló szervezetek és sajtóemberek maradtak felsőbb utasításra távol, noha az első Tavaszi Parlamentben még ott voltak.”¹³

A Független Újság előrelátása valósággá vált. Dsida azért lépett ki az ifjúsági folyóirat kötelékéből, mert az előkészületek során az *Erdélyi Fiatalok* és a *Hitel* szerkesztői nem tudtak megegyezni a parlamentáris elvek alkalmazásának kérdésében. Ezek után mi sem természetesebb, minthogy október első napjaiban Dsida is ott volt Marosvásárhelyen. De nem mint világnézetektől független író, hanem mint a *Keleti Újság* akkreditált tudósítója, akit ráadásul a Vásárhelyi Találkozó Sajtóbizottságába is beválasztottak. Így vált önhibáján kívül a Vásárhelyi Találkozó kárvallottjává.

Mi is történt voltaképpen? *Az erdélyi magyarság és a román nép együttélésének feltételei és útja* című előadás elhangzása utáni napon ez a cikk jelent meg a *Keleti Újságban*: *Megbélyegezték Kacsó Sándort a Vásárhelyi Találkozón*. Kacsó azt hitte, hogy Dsida adta le telefonon a tudósítást. *Nehéz szagú iszap fölött* című visszaemlékezés-kötetében is nehezményezte, hogy Dsida nem jelezte neki: nem ő írta a cikket.

Az újabb kutatások kiderítették, hogy a *Keleti Újság* aláíratlan cikkének szerzője Olajos Domokos volt. Kacsó előadásának napján Dsida ugyanis Kabdebó Kálmán bőrgyógyász orvos lakásán feküdt influenzával. Kónya-Hamar Sándor arról ír a *Szekélyföld* 2016 decemberi számában, hogy halálos ágyán Dsida Kovács Katona Jenőt kérte fel a sajnálatos ügy tisztázására. Ami bizonyára nem történt meg.¹⁴

5. Alapos filozófiai/teológiai műveltségének és világjáró útján megszerzett tapasztalatainak köszönhetően Balázs Ferencnek meggyőződésévé vált: mindenfajta megváltás esélye mibennünk rejlik, tőlünk függ. Ha nem is egyedül üdvözítő mó-

don, természetesen. Neki, aki világtávlatban, emberiségi méretekből gondolkodott, igazán elhíhetjük: az emberiség – s benne a minden rendű és rangú kisebbségek – sokasodó gondjainak a megoldása érdekében globális és helyi szinten egyaránt cselekedni kell. Lehetőleg egy időben. Mivel a felülről elrendelt „világmegváltás” csak diktatúrával valósítható meg, az emberhez méltó életmód megteremtésének lehetőségét az alulról felfelé kiépülő civil társadalommodell érvényesítésében látta; az egyén, a család, az egymásból és egymásba épülő kisebb és nagyobb közösségek, valamint az állam(ok) viszonyrendszerének megnyugtató rendezésében; hogy sem az egyének, sem a közösségek ne legyenek, ne lehessenek kiszolgáltatottjai a mindenkorai államhatalom/államhatalmak kénye-kedvének.

Ma is megszívlelendő felismerése: bizonyos dolgok csak az egyénre, mások meg kizárólag a közösségekre tartoznak; ismét mások a nemzetekre, az államokra, magára az emberiségre. Ha mindenik megtenné a maga helyén és a maga idejében azt, ami kizárólag tőle függ – egyből áttekinthetőbbé válnának az emberi(ségi) viszonylatok. Olyan helyi viszonyokat és globális viszonyrendszereket kell kialakítani – üzeni *A rög alatt*ban 21. századi olvasóinak –, amelyeket ő maga is befolyásolni képes.

Testamentumában úgy rendelkezett, hogy holta után is közhasznú lehessen. Szigorúan meghagyta, hogy minden írói járandósága *A rög alatt*ban olvasható víziójának, az *Isten völgye* fejezetben leírtaknak a megvalósítására fordítottassék. Ennek kapcsán fogalmazta meg Lászlóffy Aladár: „Legyen eszünk, ha már volt!”¹⁵

■ JEGYZETEK

1. Lásd *Ankét a transzszilvániai magyar szellemi irányzatok parlamentáris együttműködéséről*. Keleti Újság 1937. március 27.
2. Dsida Jenő. *Séta egy csodálatos szigeten*. Cikkek, riportok, novellák és levelek. S. a. r. Marosi Ildikó. Kriterion Könyvkiadó, Kvár, 1992.
3. *Ankét...* i. h.
4. László Dezső: *A kisebbségi élet ajándékai*. In: L. D.: *A kisebbségi élet ajándékai*. Publicisztikai írások, tanulmányok 1929–1940. Összeállította, a bevezető tanulmányt és a jegyzeteket írta Cseke Péter. Minerva Könyvek – 6. Kvár, 1997. 77–85.
5. Cseke Péter: *Szellemi műhely – közéleti iskola*. In: Dr. László Ferenc–Cseke Péter (szerk.): *Erdélyi Fiatalok – dokumentumok, viták (1930–1940)*. Kriterion Könyvkiadó, Buk., 1986/1990. 5–79.
6. Erdélyi Fiatalok 1930. 1. 15–16.
7. Marosi Ildikó: *A teljesebb Dsida-képpért*. In: Dsida: i. m. 5–33.
8. Lásd *Erdélyi Fiatalok – dokumentumok, viták (1930–1940)*. 377.
9. Dsida Jenő: *Egyesületi munkamegosztás*. Erdélyi Fiatalok 1930. 7. 105–106.
10. Balázs Sándor: *Mikó Imre*. Élet- és pályakép. Polis Könyvkiadó, Kvár, 2003. 55–67; 238–255.
11. [Jancsó Béla]: *Dsida Jenő*. Erdélyi Fiatalok 1938. 2. 5.
12. *Ankét...* i. h.
13. Uo.
14. Vö.: Cseke Péter: *„Életem hanyatlóban van már, mint az alkonyi nap.”* Helikon 2017. 13.
15. Lászlóffy Aladár: *„Legyen eszünk, ha már volt!”* A Hét 1994. 43.